

Arkeologisk förundersökning

Boplatslämningar vid Stallarholmen

Yngre järnålder

RAÄ 123, Toresunds-Sundby 1:1, Toresunds socken, Strängnäs
kommun, Södermanlands län

Patrik Gustafsson



Arkeologisk förundersökning

Boplatslämningar vid Stallarholmen

Yngre järnålder

RAÄ 123, Toresunds-Sundby 1:1, Toresunds socken, Strängnäs
kommun, Södermanlands län

Patrik Gustafsson

ARKEOLOGISKA MEDDELANDEN 2003:XX

© 2003 Sörmlands museum

Beställningar kan göras hos:
Landstinget Sörmland
Kultur & utbildning Sörmland
SÖRMLANDS MUSEUM
Box 314, S-611 26 Nyköping
arkiv.bibliotek@kuf.dll.se

Grafisk form och layout: Lars Norberg och Patrik Gustafsson.
Omslag och inlaga är reproducerad vid Sörmlands museum.
Kart- och ritmaterial: Patrik Gustafsson
Omslagsbild: Södermanlands län. Undersökningsområdets geografiska läge
markerat med röd punkt.

Allmänt kartmaterial från Lantmäteriverket. Medgivande 97.0350

Nyköping 2003

ISSN 1402-9650

Innehåll

Utgångspunkt 4

Syfte och metod 4

Syfte
Metod

Landskap 4

Natur
Kultur

Resultat 6

Slutsats

Hänvisningar 7

Källor
Litteratur

Administrativa uppgifter 8

Bilagor 9

1. Schakt med anläggning
2. Schakttabell
3. Anläggningstabell

Utgångspunkt

En arkeologisk förundersökning har 010815 utförts av Sörmlands museum. Anledningen till den arkeologiska förundersökningen var att Toresunds-Sundby Fastighets AB studerar möjligheten att bygga småhus inom Sundby hage på fastigheten Toresunds-Sundby 1:1 vid Stallarholmen, Toresunds socken, Strängnäs kommun i Södermanlands län (se figur 1).

Tidigare under år 2001 har en arkeologisk förundersökning gjorts i syfte att avgränsa gravfältet RAÄ 123 inom ett av länsstyrelsen anvisat område, vilket berörde den östra och västra delen av ovan nämnda fornlämning (Gustafsson 2002:23). Vid detta arbete iaktogs en yta, öster om det område som angavs av länsstyrelsen, inom vilken fyra stensättningslikande lämningar samt ett boplatssläge sågs.

Toresund-Sundby Fastighets AB önskade gå vidare med byggplanerna i området kring Tegelmästarvillan och Sundby hage. Länsstyrelsen bedömde att det behövdes en arkeologisk förundersökning.

Beslut i ärendet var fattat av länsstyrelsen i Södermanlands län enligt 2 kapitlet 13§ i lagen om kulturminnen mm (länsstyrelsens dnr: 220-709-2001/Sörmlands museums dnr: KUS01305). Ansvarig för den arkeologiska förundersökningen samt denna rapport var Patrik Gustafsson. I fält deltog även Lars Norberg.

Syfte och metod

Syfte

Det antikvariska syftet med den arkeologiska förundersökningen var att i enlighet med 2 kapitlet 13§ i Lagen (1988:950) om kulturminnen mm avgränsa RAÄ 123 i dess östra och sydöstra del. Vidare skall syftet bestämma villkoren för borttagande och för att beräkna omfattningen samt bestämma inriktningen av en slutundersökning av de lämningar som kan komma att påträffas vid Tegelmästarvillan och Sundby hage.

Den arkeologiska förundersökningens resultat skall utgöra underlag för länsstyrelsen och Toresunds-Sundby Fastighets AB inför fortsatt hantering av ärendet.

Metod

Inför fältarbetet studerades främst Fornminnesregistret (FMR) tillsammans med Ekonomiska kartans blad, för att utröna fornlämningarnas karaktär inom förundersökningsområdet. Vidare studerades Jordartskartan (SGU) samt Gröna kartan, för att bland

annat lokalisera möjligheter för lämpliga boplatsslägen.

Därefter inventerades förundersökningsområdet för att bestämma var sökschakten skulle förläggas samt för att se om ytterligare synliga fornlämningar, såsom gravar, än de redovisade i FMR kunde iakttagas.

Vid den arkeologiska förundersökningen öppnades 9 schakt med hjälp av en grävmaskin med planskopa. Schaktens längd varierade mellan cirka 6-16 meter långa och hade en bredd på cirka 1,5 meter, med ett varierande djup på mellan cirka 0,20-0,30 meter (se bilaga 1 och 2). Syftet med schakten var att se om det fanns ytterligare fornlämningar som inte var synliga genom eller ovan förnaskiktet inom området för den arkeologiska förundersökningen

För undersökningen relevanta anläggningar har undersökts, i syfte att bland annat bestämma dess karaktär. Anläggningar som undersöktes har dokumenteras i plan och profil samt i text. De påträffade fornlämningarna samt de öppnade sökschakten har därefter markerats ut i plan på ett kartunderlag. Alla sökschakt och anläggningar mättes in digitalt med hjälp av en totalstation. All fotodokumentation har skett med en digital kamera.

Landskap

Natur

Utredningsområdet ligger strax väster om Stallarholmens samhälle på fastlandssidan. Området utgörs av den nordöstra sidan av ett höjdparti som sluttar relativt brant ner mot Mälaren i norr. Jordmånen utgörs av morän samt enstaka uppstickande berghällar, främst i förundersökningens södra och västra delar (SGU). Området för den arkeologiska förundersökningen ligger på mellan cirka 5-13 meter över havet.

Kultur

I närområdet till RAÄ 123 har tidigare Sundby tegelbruk legat. Bruket lades ned på 60-talet och är idag rivet. Sydväst om bruket återfinns dess lertäkt, i form av mycket stor yttäckande stor grop, idag huvudsakligen bevuxen med gräs och planterad gran (Clemenson 1981:216-217). Strax öster om det idag rivna tegelbruket återfinns ett bostadshus, som kallas Tegelmästarvillan (se figur 3).

Området har endast förstgångsinventerats, vilket skedde 1957 (FMR). I förundersökningsområdets västra del angränsar till fornlämning RAÄ 123. Den utgörs av ett gravfält bestående av cirka 35 stensättningar liggandes i en nordsluttning av en moränhöjd (FMR). Efter den tidigare gjorda förun-



dersökningen av RAÄ 123 har det tillkommit fyra runda stensättningar samt tre högar med mittgrop i gravfältets sydvästra del (Gustafsson 2002:23). Enligt fornminnesregistret utgörs anläggningarna av 1 treudd, 2 kvadratiska stensättningar samt 17 runda stensättningar. I fornminnesregistret registerblankett från 1957 omnämns även att ett pumphus samt ett flertal ledningar har grävts ned genom fornlämningen (FMR).

I närområdet väster om RAÄ 123 finns ett flertal fornlämningar, bland annat ett gravfält, RAÄ 122, som utgörs av sju runda stensättningar och RAÄ 121 som består av en stensättning samt en hög (FMR).

Under sommaren år 2001 utförde Sörmlands museum en särskild utredning av hela fastigheten Toreunds-Sundby 1:1. Det aktuella förundersökningsområdet ingår inom denna fastighetsäga, men var undantaget den särskilda utredningen. Vid denna utredning påträffades cirka 35 tidigare okända gravar samt en boplats (kallade objekt A-K). Dessa lämningar koncentrerar sig främst till ett område mellan fornlämningarna RAÄ 120 och 122. På höjdpartiet direkt söder om RAÄ 123 påträffades en ensamliggande stensättning, objekt K (Gustafsson 2003:02).



Figur 2. Utdrag ur Fastighetskartan (GSD) med fornlämningsöversikten. Förundersökningsområdet är markerat med blå skraffering. Skala 1:10000.

Resultat

Vid inventeringstillfället kunde det konstateras att det fanns fyra stensamlingar med mer eller mindre runda former mellan RAÄ 123, Tegelmästarvillan och Rosendal (se figur 2). Det gick inte att okulärt avfärda dessa stensamlingar som gravar. Dessutom gjorde närheten till RAÄ 123 att området var arkeologiskt intressant. Vidare sågs en relativt flack och stensfri yta, cirka 30x20 meter stor, inom förundersökningsområdets västra del som ansågs utgöra ett lämpligt boplatsläge.

Efter detta arbetsmoment vidtog sökschaktning, varvid 9 schakt öppnades. I ett första skede drogs schakten (Schakt 1, 2, 3, 4 och 9) med stor försiktighet över de förmodade stensättningarna (se figur 3). Detta arbete resulterade i att de förmodade gravkonstruktionerna kunde avfärdas som varandes geologiska bildningar. Det vill säga sten som rasat ned från berget och lagt sig vid dess fot. Med andra ord framkom inget av antikvariskt intresse i något av dessa schakt.

Därefter koncentrerades sökschaktningen till den stensfria ytan (schakt 5, 6, 7 och 8). I schakt 6 påträffades en härd (A1) med en rundad form i plan, cirka 0,70 meter i diameter stor och med en skålad form i profil, cirka 0,15 meter djup (se figur 4 samt bilaga 1 och 3). I schakt 8 framkom en sotfläck med en rundad form i plan, cirka 0,30 meter i diameter stor och med en svagt skålad form i profil, cirka 0,05 meter djup (se bilaga 1 och 3).

Slutsats

Inom det anvisade förundersökningsområdet kunde det konstateras att det inte finns några ytterligare gravar öster om RAÄ 123. Två boplatsrelaterade anläggningar framkom, en härd (A1) och en sotfläck (A2). Med anledning av sökschaktens täthet och storlek borde det, om området utgörs av en yttäckande boplats, innehålla betydligt fler anläggningar. Detta var emellertid ej fallet. Det troliga scenariot är att de två anläggningarna utgörs av ett enskilda nedslag av mer tillfällig karaktär och att det inte finns fler boplatsanläggningar inom det aktuella förundersökningsområdet.

En föreslagen datering av anläggningarna baserar sig i första hand på en generell strandförskjutningskurva som antyder att anläggningarna, som ligger på cirka 8 meter över havet, inte kan vara äldre än cirka 500 e. Kr. (Wigren 1987:68). Det vill säga, om de skulle vara äldre än cirka 500 e. Kr. skulle anläggningarna ha legat under vatten. Vidare kan man konstatera att de påträffade anläggningarna framkom, cirka 0,20 meter under förnans ytskikt. Hade anläggningarna varit från historisk tid borde

de påträffats ytligare. Anläggningarna var dessutom av förhistorisk karaktär, bland annat innehöll härden rikligt med skörbränd sten. Närheten till RAÄ 123, som kan dateras till yngre järnålder genom gravarnas yttre former, är ytterligare ett argument för att lämningarna kan föras till samma tidsavsnitt som gravfältet.

Sörmlands museum anser att några ytterligare arkeologiska åtgärder eller undersökningar öster om gravfältet RAÄ 123 inte är nödvändigt.

Hänvisningar

Källor

Geografiska Sverigedata (GSD). Fastighetskartan och fornlämningsöversikten. Södermanlands län. Kartförlaget. Gävle.

Geografiska Sverigedata (GSD). Gröna kartan. Södermanlands län. Kartförlaget. Gävle. 1995.

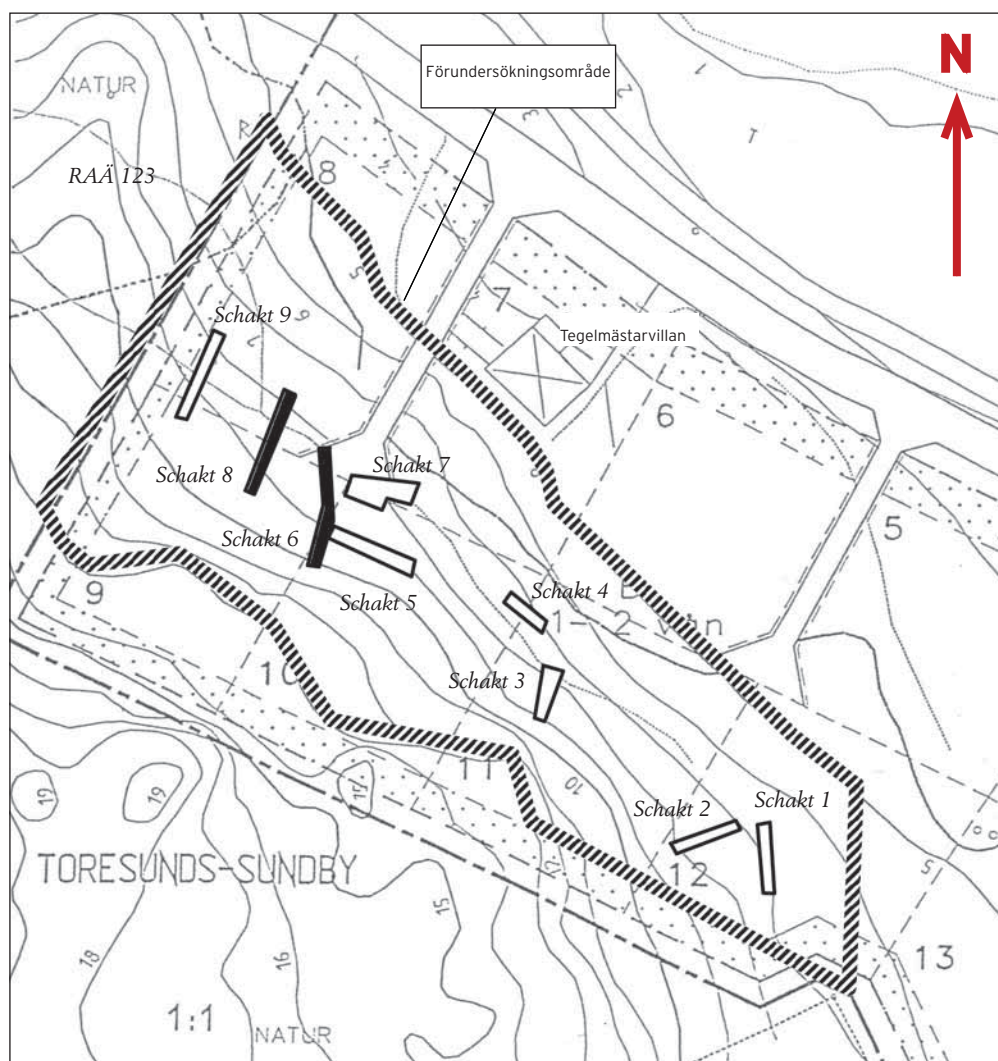
Sörmlands museums arkiv

Ekonomisk karta över Sverige upprättad av rikets allmänna kartverk. Toresund 10H 6f (med fornlämningsöversikten) Skala 1:10 000. Lantmäteriverket. Gävle. 1980.

Fornminnesregistret (FMR). Toresunds socken. Södermanlands län.

Gröna kartan. 10H Strängnäs NO. Skala 1:50 000. Lantmäteriverket. Gävle. 1990.

Sveriges geologiska undersökning (SGU). Jordartskartan ser. Ae nr 68, 10H Strängnäs NO. Skala 1:50 000. 1985.



Figur 3. Utdrag ur delgiven detaljplanskarta från Toresunds-Sundby Fastighets AB. Schakt med lämning=svart och schakt utan lämning=vit. Skala 1:1000

Litteratur

Clemedson, C-J. 1981. *Toresund. Kulturhistoria, vegetation och flora. Sörmländska handlingar* 38. Red. Bertil Thisell. Nyköping.

Gustafsson, P. 2002. Ett gravfält i Stallarholmen. RAÄ 123, Toresund-Sundby 1:1, Toresunds socken, Strängnäs kommun, Södermanlands län. Arkeologisk förundersökning. *Arkeologiska meddelanden* 2002:23. Sörmlands museum. Nyköping.

Gustafsson, P. 2003 Toresunds-Sundby. Toresund-Sundby 1:1, Toresunds socken, Strängnäs kommun, Södermanlands län. Särskild utredning. *Arkeologiska meddelanden* 2003:02. Sörmlands museum. Nyköping.

Wigren, S. 1987. *Sörmländsk bronsåldersbygd. En studie av tidiga centrumbildningar daterade med termoluminescens*. Theses and Papers in North-European Archaeology 16. Diss. Ed: Mats P. Malmer. Stockholms universitet.

Sörmlands museums dnr: KUS01305

Länsstyrelsens dnr: 220-709-2001

Tid för undersökningen: 010815,

Personal: Patrik Gustafsson och Lars Norberg

Belägenhet: Ekonomisk karta över Sverige i skala 1:10 000. Toresund 10H 6f. Upprättad av Rikets allmänna kartverk.

Förundersökningsområdets sydvästra hörn: X 6583150 Y 1579300

Koordinatsystem: Rikets

Höjdsystem: Rikets höjdsystem (RH70)

Undersökt yta: cirka 145 m²

Förundersökningsområdets yta: cirka 4800 m²

Dokumentationsmaterial förvaras i Södermanlands museums arkiv.

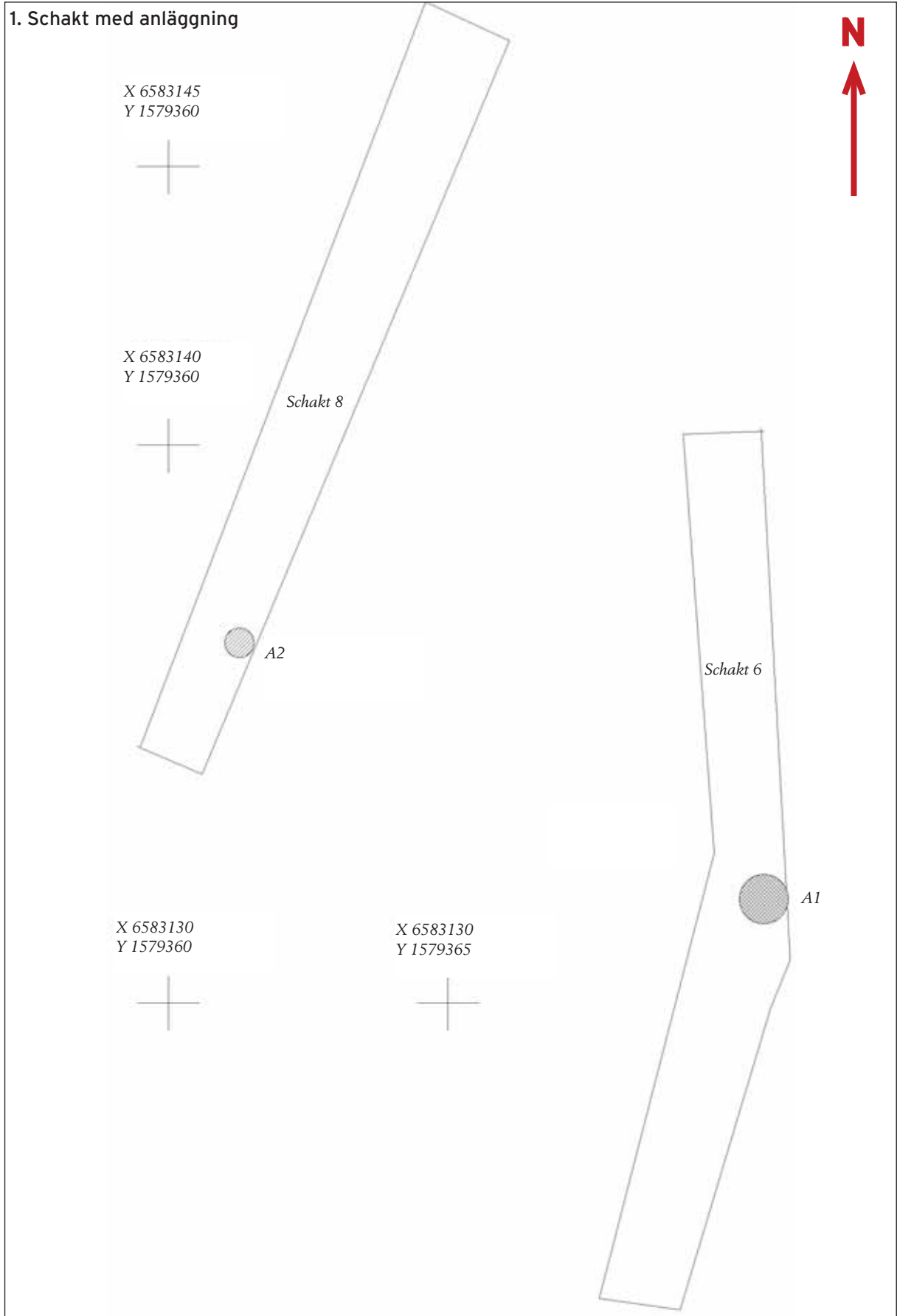
Administrativa uppgifter

Rapporten ingår i Sörmlands museums rapportserie: Boplatslämningar vid Stallarholmen. *Arkeologiska meddelanden* 2003:03



Figur 4. Härden, A1, vilken framkom i schakt 6. Bilden är tagen från väster. Foto:Patrik Gustafsson

Bilagor



2. Schakttabell							
Schakt nr	Storlek (m)	Djup (m)	Beskrivning	Anläggning	X	Y	Z
1	10x1,5	0,20	0,10 förna. Stenig morän		6583081,350	1579427,900	6,20
2	10x1,5	0,20	0,10 förna. Stenig morän		6583087,915	1579415,692	7,03
3	7x1,5	0,20	0,10 förna. Stenig morän		6583104,500	1579397,700	6,95
4	6x1,5	0,20	0,10 förna. Stenig morän		6583115,750	1579398,700	5,72
5	12x1,5	0,30	0,10 förna. Sand		6583123,200	1579381,450	6,45
6	16x1,5	0,20	0,10 förna. Sand	A1	6583124,700	1579367,700	7,58
7	9x3	0,30	0,10 förna. Sand		6583132,750	1579381,350	6,54
8	14x1,5	0,20	0,10 förna. Sand	A2	6583144,300	1579359,493	8,35
9	13x1,5	0,30	0,10 förna. Sandig morän		6583144,300	1579350,300	8,25

3. Anläggningstabell

Anl nr	Typ	Storlek (m)	Djup (m)	Schakt nr	Beskrivning	X	Y	Z
1	Härd	0,70x0,70	0,15	Schakt 6	Rundad form i plan. Skålad form i profil. Skörbränd sten, kol och sotig sand. Nedgrävd i sand.	6583131,865	1579370,640	8,72
2	Sotfläck	0,30x0,30	0,05	Schakt 8	Rund form i plan. Skålad form i profil. Sotig sand. Nedgrävd i sand.	6583136,458	1579361,272	8,05